

PÄÄKIRJOITUS

Arvioinnista ja ylioppilastutkinnosta

Jan Löfström & Mervi Kaarninen

Viime vuosina on tuon tuostakin keskusteltu suomalaista koulutusjärjestelmää koskevista arviointikysymyksistä. Milloin kohteena on ollut erityisesti peruskoulu, milloin toisen asteen koulutus, erityisesti ylioppilastutkinto, milloin taas yliopistot ja korkeakoulut. Arviointi ja mittaaminen ovat asioita, joihin yhtäältä on liitetty positiivisia odotuksia: arviointien on esitetty parhaiten palvelevan tehokasta panosten suuntaamista koulutusjärjestelmässä ja pakottavan oppilaitokset kilpailuun ainakin siinä tapauksessa, että arviointitulokset ovat jollain tavalla julkisia. Toisaalla on esitetty varoituksia siitä, että vain helposti mitattavissa olevia suoritteita koskeva arviointi, ylenmääräinen tilivelvollisuuden perääminen opettajilta ja oppilaitoksilta ja yksinkertaistettujen tulostittareiden julkinen levittely voi tuottaa tarkoitamattomia kielteisiä seurauksia ja viedä koulutusta takaperoiseen suuntaan, kuten muun muassa Yhdysvaltain koulujärjestelmässä on arvioitu tapahtuneen vuosittuhannen vaiheessa. Esimerkiksi yhteiskunnalliseen osallistumiseen liittyvät kansalaisvalmiudet eivät ole välttämättä aina operationalisoitavissa siten, että niitä voitaisiin järkevästi mitata. Vanhaa sananpartta mukaillen voitaneen katsoa, että arviointi on hyvä renki mutta huono isäntä: sen tulee palvella ensisijassa pedagogisia päämääriä, ei kävellä niiden ylitse.

Arviointikysymykset tulivat meille omakohtaisesti tutuiksi, kun toimimme jäseninä ylioppilastutkintolautakunnassa vuosina 2007–2012. Silloin pohdinnoissamme tuli esiin ensimmäisen kerran ajatus arviointi koskevasta teemanumerosta *Kasvatus ja Aikaan*.

Suomessa ylioppilastutkinto – jota tämänkin teemanumeron useimmat kirjoitukset käsittelevät – on ollut laajasti arvokkaana pidetty suomalaiskansallinen instituutio kaikkine siihen liittyvine rituaalisine piirteineen. Tutkinto on kuitenkin koko noin 160-vuotisen olemassaolonsa ajan herättänyt keskustelua, ja sitä on käytännöllisesti katsoen jatkuvasti vaa-dittu uudistettavaksi. Kuten Minna Vuorio-Lehti on todennut ylioppilastutkintoa koskevaa lehdistökeskustelua 1940–2000-luvuilla käsittelevässä väitöskirjassaan *Valkolakin viesti* (2006), tutkintoa kohtaan esitettiin voimakasta kritiikkiä erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla. Sitä pidettiin ajastaan jälkeenyjäänäänä, elitistisenä ja kouluopetuksen kehittämistä haittaavana järjestelmänä, joka tulisi pikimmiten poistaa. Tämä kritiikki kuitenkin vaimeni 1990-luvulta alkaen. Vuorio-Lehden mukaan muutoksen takana on ollut koulutuspolitiikkaankin säteillyt muutos yhteiskuntapolitiikassa: hallinnon ja päätöksentekijöiden kannalta on tullut tärkeäksi laskea panoksia ja tuotoksia, mitata suoritteita ja hyötysuhteita. Tähän voi lisätä, että samaan aikaan ylioppilastutkintokin on muuttunut siten, että on tullut yhä enemmän mahdollisuuksia tehdä yksilöllisiä valintoja sen suhteen, mitä kokeita kokelas haluaa suorittaa ja millaisessa aikataulussa. Ylioppilastutkinto on siten sopinut hyvin kahden viime vuosikymmenen koulutuspoliittisen keskustelun henkeen. Samanaikaisesti on kuitenkin

alettu nähdä yllä mainittu kasvanut valinnaisuus myös ongelmallisena.

Ylioppilastutkinnon asema on hankala, kun sitä yhtäältä on haluttu pitää ensisijaisesti lukion päättökokeena ja toisaalta taas entistä enemmän yliopistojen ja korkeakoulujen pääsykokeena (katso muun muassa Eero Salmenkiven artikkeli teemanumerossa). Arvostelun suhteellisuus yhdistettynä valinnaisuuden lisääntymiseen tutkinnossa näyttää vieneen siihen, että tutkintotulosten informaatioarvo yliopistojen opiskelijavalintojen pohjana ei ole niin selvä kuin on oletettu. Ylioppilastutkinnon sekä yliopistojen ja korkeakoulujen opiskelijavalintojen kehittäminen kietoutuvat toisiinsa, ja askeleiden koordinointi tässä kuviossa on hankalaa, etenkin kun asiaan voi monesti liittyä myös arvovalta- ja autonomianäkökohtia. Selvä ongelmakohta ylioppilastutkinnon laajemmassa käytössä opiskelijavalinnoissa on myös se, että yliopistoissa tunnetaan hämmästyttävän vähän sitä, millainen ylioppilastutkinto on ja millaisia koetehtävät ovat. Toisaalta yliopistoissa on kokemuksia niin sanotun ”paperivalinnan” mukanaan tuomista ongelmista. Ylioppilaat, jotka saavat opiskelupaikan todistusvalinnassa, voivat valita, mihin sijoittuvat, ja pääsykokeen tuloslista muuttuu moneen kertaan.

Ylioppilastutkinnon kehittämisessä on siis koordinoitipulmia sen pääsykoekäyttöä ja myös päättökoeaspektia ajatellen. Nykyisen, vuonna 2011 laaditun hallitusohjelman mukaisesti ollaan uudistamassa äidinkielen koetta ja valmistelemassa sähköisiin ylioppilaskokeisiin siirtymistä. Samaan aikaan lukion opetussuunnitelman perusteet ovat nekin uudistumassa, tosin hiukan hitaammassa aikataulussa. Se merkitsee sitä, että lukio-opetuksen tavoitteita ja sisältöjä koskevia opetussuunnitelmallisia linjauksia tehdään tilanteessa, jossa noihin tavoitteisiin ja sisältöihin väistämättä vaikuttavia ratkaisuja arviointi-instrumentista on vastikään tehty toisaalla. Asetelmaa voitaneen pitää esimerkkinä ei niin kovin harvinaisesta ilmiöstä, että koulutuspolitiikan(kin) saralla voidaan tehdä myös suuria ratkaisuja vailla selvää kokonaissuunnitelmaa.

Dosentti Jan Löfström on historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtori opettajankoulutuslaitoksella Helsingin yliopistossa.

Dosentti Mervi Kaarninen on Suomen historian yliopistonlehtori yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä Tampereen yliopistossa.